

УДК 330.322.1

О. В. РЕШЕВЕЦЬ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ЯК ЧИННИК РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Розглянуто питання залучення іноземних інвестицій у Китаї. Упровадження закордонного досвіду з залучення іноземних інвестицій України для іноземних суб'єктів господарювання.

The questions of bringing in of foreign investments are examined in the legal cut of object in China. Legal mode of foreign ownness of Ukraine for the foreign subjects of menage.

Актуальність питання щодо функціонування економіки України має велику інвестиційну привабливість. Водночас вона відчуває гостру потребу у значних обсягах іноземного капіталу. Однак залучення іноземних інвестицій в економіку України незначне. Для з'ясування причин такого становища та опрацювання пропозицій щодо його поліпшення важливе значення має вивчення досвіду країн, які успішно справляються з вирішенням цієї проблеми, до яких відноситься саме Китай.

Питання залучення іноземних інвестицій в економіку Китаю постійно перебувають у полі зору вчених. Ними безпосередньо займаються І. Благун, В. Голованюк, В. Макаров, А. Мерзляк, С. Онишко, М. Чумаченко.

Зважаючи на значну кількість публікацій щодо демократизації врядування, регіональних стратегій та взагалі механізмів державного управління виникає потреба в дослідженні особливостей застосування регіональних стратегій як механізмів демократизації процесу врядування в Україні. Ці питання є складовою частиною загальної проблеми вдосконалення системи управління у країні і покращання діяльності органів влади України з урахуванням кращих іноземних напрацювань та вітчизняних традицій і можливостей.

Метою роботи є узагальнення світового досвіду та вітчизняних традицій і можливостей зі застосування регіональних стратегій як механізмів демократизації процесу врядування в Україні. Ми прагнемо показати необхідність комплексного підходу до вирішення проблеми вдосконалення діяльності органів влади, наголосити на важливості поєднання зусиль центральних органів влади з ініціативою регіональних органів виконавчої влади для демократизації врядування у країні.

Україна має великий економічний потенціал, привабливий для залучення іноземних інвестицій. Опитування іноземних інвесторів, проведене в 2002 р., показало, що більшість з них дуже високо оцінюють географічне положення, природні умови, базовий розвиток економіки, інфраструктуру, трудові ресурси нашої держави [3, с. 36]. Водночас обсяг і рівень залучення іноземних інвестицій в Україні залишається дуже низьким. За 16 років незалежності залучено всього 5,3 млрд дол. США, або близько 110 дол. на одного мешканця. Ці показники дуже

неадекватні економічному потенціалу України, його інвестиційній привабливості, що спонукає до аналізу причин такого становища. При цьому важливим є порівняння України з Європейськими країнами Центральної і Східної Європи, ближніми сусідами України. Особливо цікаве порівняння з країнами Південно-Східної Азії, які вийшли в лідери залучення іноземних інвестицій, маючи дуже несприятливе для іноземних інвесторів політичне та економічне минуле.

Найконтрастніша динаміка в цій сфері характерна для Китаю. Цю країну без перебільшення можна віднести до нових лідерів серед країн з найбільшими темпами та обсягами залучення іноземних інвестицій. Китай справив величезний вплив на географічну структуру залучення іноземних інвестицій.

За останні роки розміщення іноземних інвестицій різко змінило своє спрямування. Якщо раніше центрами інвестування були США, країни Європейського союзу та Японія, то сьогодні лівова частка інвестицій припадає на країни з перехідною економікою в Азії та країни, що розвиваються.

У світовій економіці за показниками розвитку на одного мешканця Китай традиційно посідав дуже низькі позиції порівняно з іншими країнами світу. За показниками залучення іноземних інвестицій на одного мешканця, Китай вийшов на провідні позиції серед країн світу. Зумовлено це швидким зростанням економіки та дешевою робочою силою, що роблять країну особливо привабливою для іноземних компаній. Суттєву роль відіграв також вступ КНР до Світової Організації Торгівлі.

Наведемо конкретні дані Світового банку, які свідчать про значні успіхи Китаю [1].

Для подвоєння обсягів виробництва продукції на душу населення, яке існувало в 1780 р., Великобританії потрібно було 58 років. У США цей процес тривав 47 років, починаючи з 1839 р. Після Другої світової війни багато країн подвоїли обсяг виробництва на душу населення, але в незрівнянно коротший термін: Бразилія – за 18, Індонезія – за 17, Південна Корея – за 11 років. Китай подвоїв обсяг виробництва продукції на душу населення протягом 10 років і Китай створив за роки реформ 15 промислових галузей, що дало 300 мільйонів робочих місць кваліфікованої праці.

Китай виконав два глобальних завдання: 1) розв'язав проблему самозабезпечення країни продуктами харчування; маючи 7 % орних земель світу, Китай не тільки забезпечує продуктами харчування 1 млрд 211 млн свого населення, але й експортує сільськогосподарську продукцію; 2) розвинувши легку промисловість, забезпечив себе повністю товарами цієї галузі.

У Китаї за межею бідності живе лише 5 % населення (в Україні – понад 80 %).

За абсолютними показниками виробництва низки найважливіших видів промислової та сільськогосподарської продукції Китай вийшов на перше місце у світі. Зокрема, в галузі сільського господарства – це зерно, м'ясо, птиця, яйця, продукція водних промислів, рослинні та тваринні жири; в легкій промисловості – виробництво бавовняного текстилю, шерстяних і шовкових тканин, швейних виробів, велосипедів, телевізорів, пральних машин.

Однією з характерних особливостей економічних реформ Китаю є те, що в процесі їх проведення здійснювався бурхливий розвиток усіх галузей економіки. Про це свідчать дані табл. 1, де наведено макроекономічні показники розвитку економіки Китаю з 1990 до 2008 р. включно та їхнє співвідношення у відсотковому вираженні.

Таблиця 1

Макроекономічні показники розвитку економіки Китайської Народної Республіки

Показники	Роки				Відношення показників 2008 р. до 1990 р. %
	1990	1995	2000	2008	
Національний дохід, млрд юанів	451,8	898,8	1859,8	6756,0	1495,3
Валовий внутрішній продукт, млрд юанів	451,8	896,4	1854,8	6859,4	1518,2
У тому числі:					
первинна індустрія	135,9	254,2	501,7	1388,4	1021,6
вторинна індустрія	219,2	386,7	771,7	3361,3	1533,4
третинна індустрія	96,6	255,6	581,4	2109,7	2184,0
Інвестиції в основні засоби, млрд юанів	91,1	254,3	451,7	2297,4	2521,8
Всього виробництва, млн т	637,35	855,46	1039,22	1315,57	206,4
Всього споживання, млн т	602,75	766,82	987,03	1388,11	230,3
Сільськогосподарське виробництво, млрд юанів	192,26	361,95	766,21	2342,87	1218,6
Промисловість, млрд юанів	515,43	971,65	2392,44	9959,53	1932,3
Будівництво, млрд юанів	34,7	98,5	194,8	1157,9	3336,9
Транспорт, млн т	5465,37	7457,63	9706,02	12962,0	237,2
Пошта і телекомунікації, млрд юанів	1,9	3,0	8,2	13,42	706,32
Внутрішня торгівля, млрд юанів	179,4	380,1	725,0	2477,4	1380,9
Зовнішня торгівля, млрд дол. США	38,14	69,6	115,44	289,9	760,1
У тому числі:					
імпорт	20,02	42,25	53,35	138,84	693,5
експорт	18,12	27,35	62,09	151,06	833,7

Отже, основні макроекономічні показники свідчать, що зростання економіки за роки економічних реформ, які почалися в 1979 р., було невинним і швидким: за 16 років національний дохід країни збільшився майже в 15 разів. До цього слід додати ще й те, що разом зі зростанням показників відбувалися суттєві структурні зміни економіки. Якщо валовий внутрішній продукт зріс за цей час у 15 разів, то аналогічний темп мав місце і у вторинній індустрії (яка включає промисловість та будівництво); первинна індустрія (сільське господарство, лісове господарство і рибальство) збільшилася в 10 разів, а третинна індустрія (в першу чергу послуги) – майже у 22 рази.

Зауважимо, що структурні зміни мають місце не тільки по галузях в цілому. Вони суттєві і позитивні також і всередині галузі, про що свідчать дані по деяких товарах сільського господарства і промисловості КНР (табл. 2). Спостерігається прискорене зростання виробництва зернових, фруктів, морепродуктів, сталі, цементу. Це свідчило про цілеспрямовану політику зміни структури виробництва.

Виробництво сільськогосподарської і промислової продукції,
на душу населення КНР (кг)

Рік	Зернові	Бавовна	Фрукти	Морепродукти	Одежа	Нафта	Сталь	Цемент
1952	288,13	2,29	4,29	2,94	6,73	0,77	2,37	5,03
1957	306,01	2,57	5,09	4,89	4,92	2,29	8,39	10,76
1962	240,32	1,13	4,07	3,42	3,80	8,64	10,02	9,01
1965	272,10	2,93	4,53	4,17	8,78	15,81	17,10	22,85
1970	293,24	2,78	4,58	3,89	11,18	37,46	21,74	31,47
1975	310,48	2,60	5,87	4,81	10,26	84,09	26,08	50,48
1978	318,74	2,27	6,87	4,87	11,54	108,82	33,24	68,23
1980	326,69	2,76	6,92	4,59	13,73	107,98	37,83	81,39
1985	360,70	3,95	11,07	6,71	13,96	118,83	44,52	138,86
1986	367,00	3,32	12,63	7,72	15,44	122,51	48,93	155,66
1987	371,74	3,92	15,39	8,81	15,96	123,74	51,92	171,81
1988	357,72	3,77	15,12	9,63	17,06	124,41	53,95	190,75
1989	364,32	3,39	16,38	10,30	16,92	123,04	55,05	187,99
1996	393,10	3,97	16,51	10,90	16,63	121,84	58,45	184,74
1998	378,26	4,93	18,91	11,74	15,79	122,52	61,70	219,51
1999	379,97	3,87	20,95	13,37	16,37	121,97	69,47	264,57
2002	387,37	3,17	25,55	15,47	17,23	123,25	76,00	312,18
2005	373,46	3,64	29,36	17,98	17,73	122,57	77,70	353,39
2007	387,28	3,96	34,98	20,59	21,59	124,54	79,15	397,74
2008	414,39	3,45	38,21	23,10	17,17	129,22	83,15	403,42
2008 до 1952, %	149,8	150,7	890,7	785,7	255,1	16781,8	3508,4	8020,3
1996 до 1980, %	126,8	125,0	552,2	503,3	125,1	119,7	219,8	495,7

Варто згадати рекомендації академіка НАН України М. Чумаченка, відомого спеціаліста з економіки регіонів України, які він висловив після вивчення ходу економічних реформ у КНР: “Один із серйозних уроків досвіду Китаю, на який слід звернути увагу, – початком економічних перетворень стало проведення реформи у сільському господарстві. І слід врахувати, що результат перетворення був досягнутий протягом трьох-чотирьох років. Із країни, де не менше мільярда чоловік одержували неповноцінне харчування, а багато з них просто голодували, Китай за декілька років перетворився в країну нагодованих та одягнутих людей, причому без імпорту продовольства та допомоги зі сторони” [4, с. 69].

Іноземні інвестиції в економіку Китаю включають зовнішні позики та прямі інвестиції закордонних бізнесменів. На початок 2009 р. кількість затверджених Китаєм об’єктів за участю іноземного капіталу досягло 83423, договірна сума зовнішніх інвестицій складала 122,7 млрд дол. Ці цифри збільшилися відповідно на 70,7 та 76,7 % порівняно з попереднім роком, сума фактично використаного іноземного капіталу складала 36,77 млрд дол., що на 91,5 % більше, ніж у 2008 р. З них іноземні

прямі інвестиції – 26 млрд дол. Крупномасштабне залучення іноземного капіталу з метою сприяння господарському будівництву Китаю почалось у 1989 р. та є одним із головних елементів сучасної стратегії банківських установ на іноземному та змішаному капіталі, в значному масштабі залучався іноземний капітал для забудови житлових районів і будівництва відкритих зон.

Способи залучення інвестицій у Китай такі:

1. Змішане підприємство із залученням іноземного капіталу. Змішане підприємство з залученням іноземного капіталу називається і спільним підприємством на пайових початках. На території Китаю створюється іноземною юридичною чи приватною особою разом з китайською компанією, чи підприємством господарською організацією шляхом спільного вкладення інвестицій. СП характеризується спільним внесенням інвестицій і спільним господарюванням, а також поділом прибутку і відшкодуванням збитків пропорційно фактичним часткам участі сторін СП у статутному фонді і несенням ризиків.

2. Китайсько-іноземне підприємство спільного господарювання. Китайсько-іноземне підприємство спільного господарювання називаються і спільним підприємством на засадах контракту (договору), на території Китаю створюється іноземною юридичною чи приватною особою разом з китайською компанією, чи підприємством господарською організацією шляхом спільного вкладення чи інвестицій пропозиції умов співробітництва. Права й обов'язки визначаються в контракті (договорі), підписаному кожною стороною.

3. Підприємство виняткове на іноземному капіталі. Підприємство виняткове на іноземному капіталі – це підприємство, що створене на території Китаю і відповідно до законодавства КНР іноземною юридичною чи приватною особою і весь капітал у статутний фонд внесений іноземним інвестором. Формою організації підприємства звичайно є компанія з обмеженою відповідальністю.

4. Спільне освоєння. Спільне освоєння – це форма “розвідки й освоєння нафти на суші і на морі на засадах співробітництва”. Це один зі способів економічного співробітництва, що широко застосовується в галузі міжнародного освоєння природних ресурсів.

5. Акціонерна компанія з залученням іноземного капіталу. На території Китаю іноземна юридична чи приватна особа може разом з китайською компанією, чи підприємством, економічною організацією створити акціонерну компанію (чи товариство) із залученням іноземного капіталу. Весь статутний капітал акціонерної компанії утвориться з еквівалентних паїв. Учасники несуть відповідальність у межах вартості своїх паїв, а компанія несе відповідальність по зобов'язаннях усім приналежним йому майном. Китайський учасник разом з іноземним тримають усі паї компанії, у тому числі на частку паїв іноземного учасника повинне приходиться більш ніж 25 % статутного капіталу акціонерної компанії. Діюча компанія (суспільство чи товариство) з обмеженою відповідальністю за участю іноземного капіталу може пред'явити заявку про акціонування. Тобто підприємства за участю іноземного капіталу, що відповідають вимогам, можуть пред'явити заявку про емісію акцій у національній чи іноземній валюті і про вихід на фондовий ринок за кордон.

6. Нові способи капіталовкладення іноземними інвесторами. Безупинно розширюючи галузь капіталовкладень і відкриваючи внутрішній ринок, Китай активно шукає і застосовує нові способи використання іноземних інвестицій.

Причини успіху Китаю такі:

Упевнено впроваджуються ринкові відносини, не хаотично і не під впливом інших держав чи міжнародних фінансових організацій, а самостійно і цілеспрямовано з активним державним регулюванням, яке полягає в розробці промислової політики та забезпеченні порядку в суспільстві, ефективній боротьбі зі злочинністю; в процесі переходу до ринку державний сектор виробництва не руйнується, а створюються приватні, нові виробництва, незалежно від державних підприємств; щорічний приріст виробництва сягає 10 – 12 %.

Базовою економічною теорією китайських реформ є українська інноваційна теорія М. Туган-Барановського.

Реалізується захист свого ринку та свого виробника або ідеологія протекціонізму.

Держава схвально ставиться до будівництва офісів і підприємств іноземними фірмами за їхні кошти, але китайськими робітниками та з китайських матеріалів. Китай сприяє іноземним інвестиціям через створення спільних підприємств за такою схемою:

- з самого початку Китаю належить контрольний пакет акцій;
- через 5 років китайськими мають бути 3/4 акцій;
- через 10 років підприємство повністю викуповується Китаєм.

Створюючи умови для розвитку співробітництва з іноземними інвесторами, уряд Китаю за основну мету ставить залучення прогресивної технології, використовуючи канали прямого інвестування, які не потребують додаткових затрат. Підприємства з іноземними інвестиціями, які функціонують на території Китаю, сприяють активному імпорту продуктивного капіталу, за допомогою якого відбувається впровадження сучасних виробничих систем та інших технологічних нововведень. За підрахунками економістів, ефективність імпорту за рахунок зарубіжної фінансової допомоги, яка надається на вигідних умовах, поступається потенціальним перевагам, закладеним у залученні іноземних інвестицій, що виявляються в удосконаленні виробничої, галузевої та асортиментної структури, зростанні національного експорту, встановленні тісних і тривалих відносин ділового співробітництва, наданні дійової допомоги іноземними партнерами. [2, с. 184–190].

Слід сказати і про негативне діяння на приплив іноземних інвестицій у країну, а також на структуру зарубіжних інвестицій, які залучаються, вимог валютної самоокупності від підприємств з іноземними інвестиціями. В умовах не конвертованості національної грошової одиниці суміжних підприємств, відповідно до законодавства, мало б отримувати валюту від експорту продукції, яка випускається, в кількості, достатній для покриття витрат з імпорту сировини та комплектуючих виборів, зарплати іноземним спеціалістам, а також з переведення за кордон прибутку іноземного інвестора. Разом з тим іноземні інвестори мають на меті не поліпшення експортної структури Китаю, а отримання доступу на міський внутрішній ринок Китаю. Розв'язати суперечність, зумовлену протилежними інтересами партнерів, можна лише шляхом компромісу.

Капітал іноземних інвесторів, який надходить у країну, направляється насамперед у сферу послуг та дрібні скандальні підприємства, тоді як необхідність у реальному, інноваційно наповненому інвестуванні відчувають насамперед підприємства

обробної промисловості, застаріла техніка і технологія яких вимагає кардинального оновлення. Підприємства саме цієї галузі, особливо великі, що виробляють наукомістку продукцію і потребують передової техніки і технології, відчувають найбільші складності у забезпеченні валютної самоокупності.

Виникає суперечність між завданням розширення експорту національної продукції за рахунок розвитку спільного підприємництва і необхідністю залучення передової техніки і технології у провідні галузі промисловості Китаю. Для її пом'якшення урядом було прийнято низку законодавчих актів, які значно розширили можливості підприємств з іноземними інвестиціями у пріоритетних галузях балансувати свої доходи і витрати в іноземній валюті. Підприємствам, що використовують прогресивну технологію і виробляють продукцію, яка замінює імпорт, було надано значні переваги.

Слід звернути увагу також на мотивацію створення підприємств з іноземними інвестиціями в Китай, коли перевага надається залученню передової техніки і технології в країну, а не таким короточасним ефектам, як отримання валютної виручки. Підприємства з іноземними інвестиціями не можуть розв'язати проблему валютного дефіциту в державі, однак створення умов для залучення в країну прогресивної техніки і технології є основною реалізацією низки актуальних завдань економічного і соціального розвитку країни. Для цього необхідне надання додаткових пільг пріоритетним, базовим галузям, які визначають розвиток науково-технічного прогресу в Україні і створення сприятливих умов для припливу іноважно наповненого капіталу іноземних інвесторів, що справить позитивний вплив на розвиток економіки України у перспективі.

Найбільша пільга, яку надає спільним підприємствам уряд, – право продавати свою продукцію на ринку Китаю. Тобто за те, щоб потрапити на ринок Китаю, треба явно чи опосередковано платити Китаю. В Україні ж створено такі умови, що фактично не Україні платять за використання її ринку, а вона сама платить за поглинання її ринку. Це теж один із парадоксів ринкових перетворень у нашій країні.

1. Відмовившись від догматичного комуністичного вчення більшовиків і поклавши в основу своєї діяльності загальнолюдські цінності, КПК визначила як пріоритет своєї діяльності національне та економічне відродження Китаю з урахуванням тисячолітньої історії своєї країни, традицій, менталітету народу без оглядки на підказки та рекомендації міжнародних фінансових організацій, вибравши за стратегічний шлях реформ розбудову соціалістичної ринкової економіки з науковим поняттям соціалізму (а не казарменного соціалізму), отже, шлях в коло розвинутих держав елітаристського типу з елементами східного етатизму.

2. Задекларувавши свою відкритість зовнішньому світу, Китай підпорядкував цю відкритість своїй стратегії економічного розвитку, своїй меті, своїй промисловій політиці та інтересам широких верств населення Китаю.

3. Створено стабільне законодавство, яке забезпечує державні гарантії захисту вітчизняних та іноземних інвестицій протягом тривалого часу, визначальну роль держави в регулюванні економіки в інтересах національних пріоритетів, розвиток виключно виробництва на терені Китаю з майже повним вилученням прецедентів створення спільних підприємств, які б займались посередницькою діяльністю та торгівлею імпортними товарами. Проблема посередника – найбільший економічний парадокс України).

4. Усі кредити, інвестиції, прибутки в державному та приватному секторах спрямовуються тільки у виробництво Китаю. Звідти сьогодні неможливо вивести валюту за кордон по відпрацьованій у нас схемі: спочатку штучне створення дефіциту вітчизняного товару, а потім обвальна закупка його за кордоном (як це робиться із газовими лічильниками, продуктами харчування і навіть вином та горілкою тощо), та ще й на пільгових умовах.

5. Заохочуючи ввезення нових технологій та обладнання, Китай так будує свою промислову політику, щоб все-таки створити та обіпертись при цьому саме на свою науку, свій науково-технічний і технологічний потенціал, тобто закладає в основу економічної діяльності інноваційну ідеологію.

Література:

1. Закон України “Про режим іноземного інвестування” : станом на 19 березня 1996р. № 93/96-ВР. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>

2. *Вайс Керол Г.* Оцінювання : Методи дослідження програм та політики / Г. Вайс Керол ; [пер. з англ. Р. Ткачука та М. Корчинської] ; наук. ред. О. Кілієвич. – К. : Основи, 2000. – 671 с.

3. *Голіков А. П.* Економіка України: галузева структура, фактори виробництва, розміщення, тенденції розвитку / А. П. Голіков, Н. А. Казакова, О. А. Шуба. – Х. : ХНУ, 2003. – 134 с.

4. Практичні аспекти інвестиційної політики на місцевому рівні // за ред. М. Дацишина. – К. : Інститут Реформ, 2003. – 48 с.

Надійшла до редколегії 20.01.2009 р.